

Պէշիկթաշլեանի եղբերգները, սխալ պիտի չլուար թերեւս մեր ուսմանթիւմը սահմանափակել պատմականին ներսը, Եւրոպայի մէջ երանգ միայն եղող սա վիճակը մեր մէջ մեր ձգտումներուն լիութիւնը ունի իրեն գերագոյն նպատակ: Կը հրաժարիմ կշիռը գործադրելէ, պատմական արդիւնքին վրայ մեր ուսմանթիւններուն, Թերեւս միամիտ ու հանճարեղ պատանին, Պ. Դուրեան, կը հաւատար թէ՛ ծառայած է մեր պատմութեան ժողովրդականացման: Շրջելով վերագրումը կ'ըսենք. Դուրեան չըլնան հիմնական ճնշումին տակ, իր տաղանդը չէ վախճած վտանգելէ աշխատանքներու վրայ որոնց «բարեօք» պտղաբերումը կարծում ունէր անտաղանդ ազգակներէ. — հմտութիւն, քափանցում, դատողութիւն, մտանշտութիւն և ասոնցմէ վերջ միայն վիպող ուժ որ համազօր է կեանքի զգալարանքին: Աւելի քան ստոյգ է որ պատմականը մեր ուսմանթիւմին տիրական ցօր տալով հանգեցնէ, քիչ չափով բարիբերած է մեր զարթոնքը զոր պարտաւոր ենք ազատագրել վրան ծանրացող ծաղկեփունջներուն մոխրէն ու արժեւորել իր հարազատ իմաստին մէջ, զայն յայտարարելով գրականէն վեր, գրեթէ դուրս տարողութեամբ շարժում մը, յար և նման Ե. Կարու մեր զարթոնքին, ստոր պէս գրականին վրայ, համար, իբր թէ աշխատող, բայց խորքին մէջ բոլորովին տարբեր ցանկութեանց սպասարկու: Մենք գիրը գտանք ոչ թէ գրականութիւն ընելու առաջագրութեամբ, այլ Սուրբ Գիորգ Խաղամանիլու հզօր գրնովութեան մը մէջ: Դժուար չէ նորնացնել այս երկու հիմնովին տարբեր ձգտումները: Այս սխալը գործադրուած է արդէն: Ու տանըիննգ զարէ ի վեր մեր գրականութեան ոսկեղաբը կը սիրենք յորջորջել չըլնանին ուր գրական յղացքը գոյութիւն իսկ չունի: Ժժ. Գարուն մենք թատրոն կը գրենք՝ պատմութիւն ընելու ու պատմութիւն կը գրենք գրականութիւն ընելու հակասական նպատակներով: Ե: Գարուն մենք մեկնութիւններ կը փոխադրենք մեր նորոգ կազմուած աթուրան փորձելու, — կը հաւատանք թէ գրականութիւն կ'ընենք, Հեղինութիւն՝ որպէսզի այդ վարանքի, փորձի, երբեք ստեղծման զարը մենք կուենք ոսկի ու արեւմտահայ գրականութեան ամենէն քիչ գրական շըր-

## ԲԱՆՆԱԻՐԱԿԱՆ

### ՀԱՄԱՌՈՒՐԱՊԻԻ ՕՐԻՆԱԳԻՐՔԸ

178. Եթէ քրմունի մը, նուիրագործուած կին մը, կամ արգելափակուած կին մը, որուն հայրը իրեն օթիտ մը նուիրած է, և կնքագիր մը խմբագրած է իրեն (օժիտին շուրջ), (եթէ) կնքագրին մէջ, որ իրեն խմբագրած է չէ արձանագրած տալու իր ժառանգութիւնը, անոր որ իրեն հաճոյ կը թուի և չէ տուած իրեն բացարձակ ազատութիւն (ժառանգութեան) օգտուելու. հայրը ճակատագրին երթալէն վերջ, իր դաշտը և իր պարտէզը, իր եղբայրները պիտի առնեն և պիտի տան իրեն սննդեղէն, իւղ, և զգեստեղէն իր բաժնի արժէքին համաձայն, և իր սիրտը պիտի գոհացնեն:

178բ. Եթէ իր եղբայրները սննդեղէն, իւղ, և զգեստեղէն, չեն տուած իրեն, իր բաժնի արժէքին համաձայն,

ԵՐԵՍՈՒՄԵԿԵՐՈՐԴ ՍԻՆԱԿ (Խակակողմ 15)

և իր սիրտը չեն գոհացուցած, իր դաշտը

լանը մկրտենք մեծութեան տիտղոսներով: Մեր ուսմանթիւմը թէ և պատմական հզօր ախորժակներով, պատմական գործադրութեամբ, այսուհանգեք ճանաչաւար բարեղաւ ոչ միայն մեր պատմութիւնը գտնելու, այլ և անոր մշակումը աճեցնելու նոր մեթոտներով, նոր ոգիով: Հնչտ էք վրէպանքը բեռնելու վրէննացիներուն, վենետիկցիներուն, Պոլսեցիներուն վրէպին: Արեւելահայերը այս ուսմանթիւմին ամենէն առաջ զգացին պատմական վրէպանքը: 1900ին Ազոնցի երիտասարդութեան մեր ուսմանթիւմը արեւելահայ պատմական ըզգայաբանքին մէջ փարատած էր մեծ չափով, յամառելու համար վէպին ու քերթուածին մէջ: Արեւելահայ թատրոնը ուսմանթիւմին սպասարկեց շատ վաղանցուկ նորոյթ մը ինչպէս: Սուշուրեկեանց մը բաժնի որպէսզի բաժնի չեղէին չէքիմեանի, Դուրեանի, Պէշիկթաշլեանի խաղերը:

Թ. ՕՇԱԿԱՆ

(Շարունակելի)

և իր պարտեզը այն հողագործին՝ պիտի տայ որ իրեն հաճոյ կը թուի, և իր հողագործը պիտի վիճքը ապրեցնէ. որքան ատեն որ ապրի, պիտի վայելէ արդիւնքը զաշտին և պարտեզին, և այն ամէն ինչին որ իր հայրը տուած է իրեն. պիտի չտայ զանոնք դրամի փոխարէն, և ոչ ալ պիտի (զայն) կտակէ ուրիշի մը. իր ժառանգութիւնը կը պատկանի իր եղբայրներուն:

179. Եթէ քրմուհի մը, նուիրագործուած կին մը, կամ արգելափակուած կին մը, որուն իր հայրը, օժիտ մը նուիրած է իրեն, կնքագիր մը խմբագրած է իրեն, և կնքագրին մէջ որ խմբագրած է իրեն, արձանագրած է իրեն, տալու իր ժառանգութիւնը անոր որ հաճոյ կը թուի իրեն, և բացարձակ ազատութիւն (ժառանգութենէն) օգտուելու. հայրը ճակատագրին երթալէ վերջ, իր ժառանգութիւնը պիտի տայ անոր, որ իրեն հաճոյ կը թուի. իր եղբայրները պահանջք պիտի չենկրկայացնեն իր դէմ:

180. Եթէ հայր մը իր աղջկան՝ վանք (արենակ) նուիրագործուած կնոջ մը կամ արգելափակ կնոջ մը օժիտ չէ նուիրած, հայրը ճակատագրին երթալէն վերջ, հոր տան ստացուածքէն ժառանգորդ զաւակի մը բաժնին չափ պիտի առնէ, և որքան ատեն որ ապրի, արգիւնքը պիտի վայելէ. իր ժառանգութիւնը՝ իր եղբայրներուն կը պատկանի:

181. Եթէ հայր մը նուիրագործուած կին մը, սրբագործուած մը, կամ աւխտեալ կին մը աստուծոյ նուիրագործած է, և չէ նուիրած անոր օժիտ մը, հայրը ճակատագրին երթալէ վերջ, հոր տան ստացուածքէն, իր ժառանգորդ-զաւակի բաժնի, մէկ երրորդ մասը պիտի առնէ, և որքան ատեն որ ապրի, պիտի վայելէ արգիւնքը. իր ժառանգութիւնը իր եղբայրներուն կը պատկանի:

182. Եթէ հայր մը, իր աղջկան՝ նուիրագործուած կնոջ Բարեկոնի Մարտուքին, օժիտ մը չէ նուիրած անոր, և ոչ ալ կընքագիր մը խմբագրած է անոր, հայրը ճակատագրին երթալէ վերջ, հոր տան ստացուածքէն, իր ժառանգորդ-զաւակի բաժնի մէկ երրորդ մասը իր եղբայրներուն կտա պիտի բաժնուի. աւատական շախտատնքի հարկադրուած չէ. Մարտուքին նուիրագործ

ծուած կինը, իր ժառանգութիւնը անոր՝ որ իրեն հաճոյ կը թուի:

ԵՐԵՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՍԻՆԱԿ (հակակողմ 16)

պիտի տայ:

183. Եթէ հայր մը, իր աղջկան՝ նուիրագործուած հարճի մը օժիտ մը տուած է իրեն, և ամուսնի մը տուած է զայն, կնքագիր մը խմբագրած է անոր, հայրը ճակատագրին երթալէ վերջ, հոր տան ստացուածքէն բաժնի չունի ան:

184. Եթէ մէկը, իր աղջկան նուիրագործուած հարճի մը, չէ նուիրած անոր, օժիտ մը, չէ տուած զայն ամուսնի մը, հայրը ճակատագրին երթալէ վերջ, իր եղբայրները, հոր տան ստացուածքի արժէքին համաձայն, օժիտ-օժ պիտի նուիրեն իրեն, և զայն ամուսնի մը պիտի տան:

185. Եթէ մէկը, առած է իր անուամբ պղտիկ մը որդիութեան համար՝ (որդեգրած է), և զայն մեծցուցած է, այդ որդեգիրը պիտի չպահանջուի:

186. Եթէ մէկը պղտիկ մը առած է որդիութեան համար՝ (որդեգրած է) երբ զայն առած է՝ (որդեգրած), ան կը փնտռէ իր հայրը և իր մայրը, իր հօր տունը պիտի վերադառնայ այդ որդեգիրը:

187. Դրանիկի մը, պալատական ծառայի մը զաւակը և արգելափակ կնոջ մը զաւակը, պիտի չպահանջուի:

188. Եթէ արհեստաւոր մը (մէկու մը) զաւակը առած է՝ (որդեգրած) մեծցնելու համար, և անոր իր արհեստը սորվեցուցած է, (ան) պիտի չպահանջուի:

189. Եթէ անոր չէ սորվեցուցած իր արհեստը, իր հօր տունը պիտի վերադառնայ այդ որդեգիրը:

190. Եթէ մէկը չէ համարած իր զաւակներուն միջև, պղտիկ մը որ առած է իր որդիութեան համար՝ (որդեգրած է), և զայն մեծցուցած, իր հօր տունը պիտի վերադառնայ այդ որդեգիրը:

191. Եթէ մէկը որ պղտիկ մը առած է իր որդիութեան<sup>(48)</sup> համար՝ (որդեգրած), և զայն մեծցուցած, կազմած է իր տունը (օճախը), յետոյ զաւակներ ունեցած է,

(48) Անձանօք էր, երբայց ինքնու ձօմ, որդեգրութիւնը. Եղբայրներու մէկը կողմէն էր որ որդեգրուեցաւ Մովսէսը:

և որոված է (ժառանգա)զրկելու՝ որդեգիրը, այդ զաւակը ձեռնբաց պիտի չըրկուի. հայրը որ զինքը մեծցուցած է, իր ստացուածքէն, անոր ժառանգորդը՝ զաւակի բաժնին մէկ երրորդը պիտի տայ անոր, և պիտի երթայ. դաշտէն, պարտէզէն, կամ տունէն, պիտի չտայ անոր:

192. Եթէ դրանիկի մը (որդեգիր) զաւակը,

ԵՐԵՍՈՒՆԵՐԷՔԵՐՈՐԻ ՍԻՒՆԱԿ (հակակողմ 17)

կամ արգելափակուած մնոյ մը (որդեգիր) զաւակը, ըսած է իր հայրագրին կամ իր մայրագրին. «Երուն իմ հայրս չես, գուն իմ մայրս չես» անոր լեզուէ պիտի կտրեն:

193. Եթէ դրանիկի մը (որդեգիր) զաւակը, կամ արգելափակուած կնոյ մը (որդեգիր) զաւակը, իր հօր տունը գտած է փնտելով, և արհամարհած է իր հայրագիրը կամ մայրագիրը, և իր հօր տունը գացած, անոր աչքերը պիտի հանեն:

194. Եթէ մէկը իր զաւակը ստնտուի մը տուած է, և (եթէ) այդ զաւակը մեռած է ստնտուի ձեռքին մէջ, (եթէ) ստնտուն, առանց անոր հօր և մօր (հաւանութեան) ուրիշ զաւակ մը պայմանադրով առած է, պիտի ապացուցանեն իրեն, և իր ծիծերը պիտի կտրեն. քանի որ ուրիշ զաւակ մը պայմանադրով առաւ, առանց անոր[ր] հօր և անոր[ր] մօր (հաւանութեան):

195. Եթէ զաւակ մը զարկած է իր հօր<sup>(45)</sup>, անոր ձեռքերը պիտի կտրեն:

(45) Մահապատիժ կ'արձակէր նոյն յանցանքին համար, չին Ուխտի դրակահաւթիւնը, Ելից, Իկ. 15, «որ հարկանէ՛զայր իւր կամ զմայր իւր, մահաւ մեռցին, կամ բամբաստելու պարագային իր ծնաւորը, Ելից, Իկ. 17, «որ բամբաստեց զմայր իւր կամ զմայր իւր, մահաւ մեռցին, Գեւ. Ի. 9, «Մարգ զմարդ՝ որ հայոյնացէ զմայր իւր կամ զմայր իւր՝ մահաւ մեռցի. գնայր իւր կամ զմայր իւր թէ բամբաստեցի՝ մահապատ է՛: — չին Կտակարանի անթիք և իրաւացի վճիռներու բաղադրութեան կշիռն մէջ, խիստ կեցուածք մը չէ որ կը թելադրէ չամուսնապահան Օրէնդրութիւնը յանցարար զաւակներուն նկատմամբ՝ իրենց ծնողներուն հանդէպ: Ասելի՛ն, ահա որ հաճաւակ պիտի զօրացողներ, երկարակեցութեան և երջանկութեան շուրջ՝ խառնումներ հաճանգելէ, չի խուսափիր չին Կտակարանը. արդարեւ, պիտի լծուիր զարմանալի եթէ ծանաթանեալի չորբորդ կարցի այդ մաղթանքին վերապահուէր, Ելից, Ի. 12, «Գտուուես զմայր քո և զմայր քո. զի քեզ բարի լիցի, և

196. Եթէ մէկը, ազատ մարդու մը զաւակն աչքը փնացուցած է, իր աչքը պիտի փնացնեն:

197. Եթէ ազատ մարդու մը ոսկորը փշրած է, իր ոսկորը պիտի փշրեն:

198. Եթէ սոսկական քաղաքացիի մը աչքը փնացուցած է, կամ փշրած սոսկական քաղաքացիի մը ոսկորը, մէկ մնաս արծաթ պիտի կշռէ<sup>(45)</sup> (վճարէ):

199. Եթէ<sup>(46)</sup> մէկու մը ստրուկին աչքը փնացուցած է, կամ մէկու մը ստրուկին ոսկորը փշրած, անոր կէտ գինը պիտի կշռէ (վճարէ):

200. Եթէ մէկը իրեն հաւատարակից մէկու մը ականան փշրած է, իր ականան պիտի փշրեն:

201. Եթէ սոսկական քաղաքացիի մը ականան փշրած է, մէկ երրորդ մնաս արծաթ պիտի կշռէ (վճարէ):

202. Եթէ մէկը իրմէ բարձր մէկը ապտակած է, ան վաթսուհ հարուած պիտի ուտէ ջիւղով, հաւաքողիւն մէջ:

203. Եթէ ազատ մարդու մը զաւակը իրեն հաւատարակից ազատ մարդու մը զաւակը ապտակած է, մէկ մնաս արծաթ պիտի կշռէ (վճարէ):

204. Եթէ սոսկական քաղաքացիի մը, սոսկական քաղաքացիի մը ապտակած է, տասը սիկղ արծաթ պիտի կշռէ (վճարէ):

205. Եթէ մէկու մը ստրուկը, ազատ մարդու մը զաւակը

ԵՐԵՍՈՒՆԱՅՈՐՄԵՐՈՐԻ ՍԻՒՆԱԿ (հակակողմ 18)

ապտակած է, իր ականջը պիտի կտրեն:

զի երկայնակեաց լինիցիս ի վերայ երկրին բաւութեան՝ զոր տէր Աստուած քո տացէ քեզ, Երկր. Օրի. Ե. 16, «զառուես զմայր քո և զմայր քո, որպէս պատուիրեաց քեզ տէր Աստուած քո. զի բարի լինիցի քեզ, և երկայնակեաց լինիցիս ի վերայ երկրին՝ զոր տէր Աստուած քո տացէ քեզ»:

(45) Որովհետեւ, գայռութիւն չունէր դրամադրոյմուած արծաթ,

(46) Յիշել՝ Ելից Իկ. 26-28, «Իսկ եթէ հարցէ ոչ զակն ծառայի իւրոյ կամ զակն աղախնոյ իւրոյ, և կուրացուացէ, արձակեցէ զնոսա աղախն աղախնակ ական նոցա: Ս. եթէ զատամն ծառայի իւրոյ, կամ զատամն աղախնոյ թափեացէ, արձակեցէ ազատս փոխանակ ատամն նոցա: — Մարդկայնականութիւնը Երբայական Օրէնքին ստրուկներու նկատմամբ, ակնեւ չէ, իր հակակողմութեամբ՝ Բաբելոն-Ասորական Օրէնքի հակակողմութեամբ, որ անհասականութիւնէ զուրկ՝ շուրջաւորման զարժեքի մըն էր վերածած ստրուկը:

206. Եթէ մէկը՝ մէկու մը զարկած է կռուի մը ընթացքին, և զայն վիրաւորած, այդ անձը պիտի երգնու, ճիւղին գիտակցաբար չի զօրկիւ և միայն բժշկին պիտի վճարէ:

207. Եթէ մեռած է անոր հարուածէն, պիտի երգնու (առաջուայ պէս). Եթէ ազատ մարդու մը զաւակն (էր), կէս մնաս<sup>(47)</sup> արծաթ պիտի կռէ (վճարէ):

208. Եթէ սոսկական քաղաքացիի մը զաւակն (էր), մէկ երրորդ մնաս<sup>(48)</sup> արծաթ պիտի կռէ (վճարէ):

209. Եթէ մէկը ազատ մարդու մը աղջկան զարկած է, և վիժու մը պատճառած անոր, անոր սաղմին համար, տասը սիկղ արծաթ պիտի կռէ (վճարէ):

210. Եթէ այդ կինը մեռած է, պիտի մեռցնեն անոր աղջկու:

211. Եթէ հարուածներով, սոսկական քաղաքացիի մը աղջկան վիժու մը պատճառած է անոր, հինգ սիկղ արծաթ պիտի կռէ (վճարէ):

212. Եթէ մեռած է այդ կինը, կէս մնաս արծաթ պիտի կռէ (վճարէ):

213. Եթէ մէկու մը սարկուհին զարկած է, և անոր վիժու մը պատճառած, երկու սիկղ արծաթ պիտի կռէ (վճարէ):

214. Եթէ այդ սարկուհին մեռած է, մէկ երրորդ մնաս արծաթ պիտի կռէ (վճարէ):

215. Եթէ բժիշկ<sup>(49)</sup> մը պղնձէ հերձակով մը ծանր վէրք մը՝ (գործողութիւն մը) կատարած է մէկու, և փրկած մարդուն կեանքը, կամ պղնձէ հերձակով մը մէկու մը անհապապիճը բացած է, և փրկած մարդուն աչքը, տասը սիկղ արծաթ պիտի առնէ:

216. Եթէ սոսկական քաղաքացիի մը զաւակն (էր), հինգ սիկղ արծաթ պիտի առնէ:

217. Եթէ մէկու մը սարուկն (էր), երկու սիկղ արծաթ պիտի տայ սարուկին տէրը բժիշկին:

218. Եթէ բժիշկ մը ծանր վէրք մը՝ (գործողութիւն մը) կատարած է մէկու մը վրայ պղնձէ հերձակով մը, և մեռցուցած մարդը, և կամ մարդու մը անհապապիճը բացած է, պղնձէ հերձակով մը և փճացուցած մարդուն աչքը, պիտի կտրեն իր ձեռքը:

219. Եթէ բժիշկ մը ծանր վէրք մը՝ (գործողութիւն) կատարած է սոսկական քաղաքացիի մը սարուկին վրայ, պղնձէ հերձակով մը, և մեռցուցած (զայն), ըստ սարուկ սարուկի փոխան պիտի զարմանէ:

220. Եթէ պղնձէ հերձակով մը բացած է անոր անհապապիճը, և փճացուցած անոր աչքը, արծաթով պիտի կռէ (վճարէ) անոր գինին կէսը:

221. Եթէ բժիշկ մը մէկու մը սսկորը՝

ԵՐԵՍՈՒՆԻՆԻԳԵՐՈՐԻ ՍԻՆԱԿ (հակակողմ 19)

կտրտուած, բժշկած է, կամ (Եթէ) բժշկած ցաւագին ձգտան մը, վէրքին տէրը հինգ սիկղ արծաթ պիտի տայ բժիշկին:

222. Եթէ սոսկական քաղաքացիի մը զաւակն (էր), երեք սիկղ արծաթ պիտի տայ:

223. Եթէ մէկու մը սարուկն (էր), սարուկին տէրը երկու սիկղ արծաթ պիտի տայ բժիշկին<sup>(50)</sup>:

(47) Այսինքն՝ 30 սիկղ, որ 252 կրամի հաւասար էր:

(48) Այսինքն՝ 20 սիկղ, որ 168 կրամի հաւասար էր:

(49) Բժիշկը կը կոչուէր ան որ ջուրը կը ճանչնար՝ առաւան. որովհետեւ, սիկղնաբար, հիւսնանքերու բժշկութեան պարագային, կը դիմէին աստուածային պարուսին՝ Էան որ կը տեսնէ. իր կարծիքը յայտնելու համար, այս վերջինը կը ղնէր Էձթը ջուրին վրայ. աբգարի, ըմբռնելի էր պարուսին յորջորջումը, իբրեւ Էնի-զու-Էան որ Էթթը կը ճանչնայ կամ Էա-զու-Էան որ ջուրը կը ճանչնայ. այս երկորդը զաղափարանան էր, մանաւանդ, որ տրուեցաւ բժիշկին, P. Dhorme, La Religion Assyro-Babylonienne, Paris, 1910, էջ 294, 295:

(50) Համալուրպեան Օրէնդրութեան մէջ, բժշկական միջամտութիւններուն շուրջ մեր տեղեկութիւններուն սակաւութիւնը ուշագրաւ է: Արաքիւն խտրուող դարմանումովը կը զբաղի ան լոկ՝ աչքացաւ, սակարկիք, շիդի կամ ձգտանի խաղաւ: Թաւը զոր բժիշկը կը ջանայ բժշկել, պղնձէ հերձակով մը Էծանր վէրք մը՝ բանալով ենթակային վրայ, անծանոթ կը մնայ մեղի: Սակայն, մեր տեղեկութիւններուն պայտքը կը հսկանայ, շնորհիւ բազմաթիւ բժշկական բնագիտութեան, իբրեւ արդիւնք պեղումներուն: Մեծամասնութիւնը՝ նոր-ասորական շրջանին, մնացեալը նոր-բաբելոնականն է. նկատի առած բժշկական գիտութեան բոլորովին նախնական նկարագիրը զոր կ'ենթադրեն անոնք, անելի հնապային բնագիտութեան պատճենները կարելի է նկատել զանոնք՝ Revue d'Assyriologie-ի մէջ, Campbell Thompson թարգմանած է՝ Ասորական գեղարարութեան մէջ, հիւսնանքերու շուրջ, 1929, 26րդ պրակ, էջ 48-87, Թոմսի գէսը, 1930, 27րդ

224. Եթէ եզդի<sup>(51)</sup> կամ էշի բժիշկ մը (անանարոյժ մը, ծանր վէրք մը (գործողութիւն մը) կատարած է եզդի մը կամ էշի մը վրայ, և (զայն) ազատած, եզդին կամ էշին տէրը, մէկ վեցերորդ [սիկլ] արծաթ պիտի տայ բժշկին, իբրեւ անոր վարձքը:

պրակ, էջ 127-134, «Կուրճեքի և Թոքերու հիւանդութիւններու շուրջ», 1934, 31րդ պրակ, Իր Babylonien und Assyrien. 1925, երկրորդ հատոր, 10րդ գլխուն մէջ, այս վաւերաթուղթերը օգտագործած է Bruno Meissner, «Բժշկութիւնը ասորացիներէ ետեւ», Թոքաւթեան պատապան աստուածները կը Թոքէ նախ Meissner, որոնցմէ գլխաւորը «էաւն էր» աւերը ջուրէն, որովհետեւ բժիշկը «էաւն» է, «էաւն էր որ ջուրը կը ճանչնար», Բժշկութեան միւս աստուածութիւններէն էին Նինիսուրաի գիցուհին, Նինուրգա աստուածը և իր ամուսինը Կուլան, Նինազուէն՝ աւերը բժիշկներու և իր որդին՝ Նինիշիշիտան, որուն խորհրդանշիւր օձով պլլուած դաւազան մը կամ քարոյզակ մըն էր՝ միւշիկ այնոր նշանակը բժիշկներու, Իր մորթը մշտնջենապէս փխտող օձը, կը կարծաւէր Թէ, իր երկտասարգութիւնը կը վերադառնէր, և չէր մեռնէր երբեք, Campbellի կողմէ Թաքգամնուած բժշկական բնագիտութեան մէջ, ամենէն աւելի յիշատակուածը կուլա աստուածն է. սակայն, այս վաւերաթուղթերու վկայութեամբ, Թովանքներու կամ ժամկուսներու մէջ, կ'աղբրուէր նաեւ, աստուածութիւններու՝ որոնց աղբրութիւնը միայն հիւանդութիւններու վրայ չէր որ կը դործադրուէր. արարել, Մարտուքի, Շամաշի, Անուի և Նին-մարի ուղղուած պաշտամանքներու կը ճանչնային: — Ջուտ հայեցողական չէր աստուած-բանադիներու տաճած հաստուգ աստուածներու կարգութեան շուրջ հիւանդութիւններու վրայ, այլ դործականի մէջ նաեւ զայն կ'աղագործէին: Բնական զեղի մը կիրարկումը, շատ յաճախ կ'ընկերացուէր, Թովանքի մը, ժամկուսի մը, կամ պաղատանքի մը զրուցամտութեամբ:

<sup>(51)</sup> Սեմականներու մօտ, մեծ դուռը կը բաղկանայ եզէ և էշէ, իսկ մանրադուռը՝ ոչխարէ և այծէ, չամուսնացիկի Օրփնագրէն, և նոյն իսկ Ծննդոցի մէջ, ձին չէ յիշատակուած, այն սպառազանքով Թէ, ոչ Միջագետքի և ոչ այլ քան նախի՝ բնիկ է, այլ կենդանին, այլ ձիթիթներու (Կապադոկիա) երկրին և Էլամի. ձիարանական գրուածք մը Թաքգամնած է Hrozy, Կետեւալ խորագրով. L'entraînement des chevaux chez les anciens Indo-Européens, d'après un texte mitannien-hittite provenant du XIV<sup>e</sup> s. av. J.-C. Archiv Orientalni, 1931, III, էջ 431, Տե՛ս Conteneau, La Civilisation des Hittites et des Mitanniens, Paris, 1934, էջ 88, 89. «ձին ճանչցուցաւ և օգտագործուցաւ շատ հին ժամանակներէ ի վեր, այն երկրներու մէջ որոնք անոր արտադրիչները եղան. դանդաղորէն Թովանքացի այլ Միջագետք, սակայն անհրաժեշտ էր անշուշտ արշաւանքը չէր օգտուէր, որոնք ձիերով լծուած պատերազմական կառքային ուժի մըն էին արկայած, ընդհանրացնելու համար գործածութիւնը ձիին այն

225. Եթէ եզդին կամ էշին վրայ ծանր վէրք մը (գործողութիւն մը) կատարած է, և (զայն) մեղացած, անոր զինին Եզ չորրորդը եզդին կամ էշին տիրող պիտի տայ:

226. Եթէ խուզող մը, առանց ստրուկի տիրող (հաւանութեան), ստրուկին ոչ յատուկ՝ ստրկական մագիւնշանն է ամրիւած, պիտի կտրեն այդ խուզողին ձեռքը:

227. Եթէ մէկը խուզող մը խաբած է, և «ան ստրուկին ոչ յատուկ՝ ստրկական մագիւն-նշանն է ամրիւած, այդ անձը պիտի զայն մեղանեն, և իր (տան) դրան մէջ պիտի թաղեն զայն. խուզող պիտի երգենու «(զայն) զիտակցարար չ'ամրիւցի», և (յետոյ) ազատ պիտի արձակուի:

ԱՆՈՒՇԱՒԱՆ ԱՌԳ. ԶԼՋԱՆԵՍՈՒ

(Շարունակիկի 5)

Երկրներու մէջ, որոնք կը սկսէին զայն դործածել, Conteneau կը շարունակէ, էջ 123, «Եզդնաբար աստուծացիներէ էշն եւ ճանչցած է զայն իր գաղափարանշանով մասնանշան-աւելի ուշ, երբ ձին երեւցան, նկարագրուեցաւ ան աստուծացիներու կողմէ շերտն (2800-2400) հարստութիւններուն շրջանին պատկանող հաշուակալութեան տախտակներուն մէջ, P. Scheil ջուրի մասին ակնարկութիւններ է դրած, 1913ին, M. de Mecquenemի կողմէ Սիւլգէն բերած նախ-էլամեան հաշուակալութեան տախտակի մը մէջ, զոր կը վերաբարաւրէ P. Scheil, զիւրաւ կը ճանչցուին շուրջ 185 ձիւ գլուխներ, Scheil, L'époque du cheval en Elam et en Basse-Mésopotamie, Paris, 1924, Կրկամէի զիւրաղներգութիւնը, ձին՝ «սիւս»-ն կը յիշատակէ՝ «ձին դուռն արեւցից, մարտի մէջ ամսին ատկանակ չորրորդ, 53-57, Սեպտին, Conteneau գիտելու տայ Թէ այս բնագիտութեան պատճենները զորոնք, հին շրջանէ կուգան և կրնան աննշք վերյարգութեանը կրած լլլալ, Նինիզուտ գիցուհուց ծնունտ տաղի մը մէջ, Բաբելոնեան առաջին հարստութեան շրջանէն, շուրջ 2000ին, շեւալ ռուփաղ քաղաքի ձիւնը մասին կը խոսուի: Conteneau կը յիշատակէ Թէ Ռ-րի ամենահին արքայական գամբաններուն մէջ, կառքերը քաղաք քաղաքի կ'ամրաւորէին էշին էր, Conteneau կ'ընդամենականէ՝ ձիւն շուրջ Միջագետքի մէջ, քորչապէս կը խօսին բնագիտութեան, Եզդները հաշուէին և անշուշտ կ'իտէլը (ջորին), որ ձին կը փոխարինէ. այս շրջանին է որ էլամ և Կապադոկիա ձիւն կ'ընթացան ձեռնամուխ կ'ըլլան, . . . կիս ձիւն կ'ընթացան ձեռնամուխ կ'ըլլան, . . . ձիւն կ'ընթացան ձեռնամուխ կ'ըլլան, . . . Conteneau, էջ 125, 126, P. Cruevilhier, Commentaire... էջ 213-214: